

AITA EMILIANO BARANDIARAN
ITZULPENGINTZA

Zornotzako ikastetxean ikasketak egindakoak iazko udazkenean azkeneko aldiz bildu ginenean, Aita Emilianoren loba batek, haren jaiotze-egunaren mendeurrena zela eta, eginiko eskabidea aztertu ondoren Karmel aldizkari honetan berari ale berezi bat eskaintzea erabaki genuen. Horrela, aldizkariaren zuzendari dugun Julen Urkizak A. Emilianok egindako itzulpen lanari buruz zerbait idazteko eskatu zidan

Ezin nion inolaz ere uko egin, ohore handia delako niretzat urtebetean hezitzaile izan nuenaren lanei buruz zerbait idaztea, hain zuzen ere, Aita Emiliano izan zelako, hainbatetan, euskaraz idaztera bultzatu ninduen.

Nobiziotza egin ostean Markinara joan ginenean ikasle-talde handia ginela eta gurekin ikasten ari ziren Portugaletik etorritako ikasleek greko gutxi zekitela aitzakiatzat hartuz, ikasturte hartako hiru euskaldunoi grekoaren ordeztu Aita Migel Marirekin euskara sakontzeko aukera eskaini zigun, euskarako eskola horiei balio ofiziala emanez.

Berari esker irakurtzen genuen astean astean behin bazkal-tzen genuen bitartean euskaraz. Estualdi galantak izaten genituen arren horretarako ohitura falta nahiz lotsa ugari genuenok; horrek, baina, asko lagundu zigun euskararen aldeko bi-deak urratseko. Jendaurrean hitz egiten ohitzeko ikaskideen

artean urtean behin egin behar izaten genuen hitzalditxoak ere euskaraz egitera bultzatu ninduen Familia Santuaren egunean.

Musikaria izanik, oraindik latina baino erabiltzen ez zen garai haietan, igandetako mezetan hainbat euskal kantu, besteak beste, "*Artu, Aita, Santua...*" abesten genituen.

Gu Markinara heldu orduko jadanik argitaratuak zituen zenbait liburu. Idazlea zela jakin arren, orduan amets hutsa irudiko zitzaidan, urteak joan eta gero nik fraile zintzo eta euskaltzale zintzo haren lanaz idazteko aukera hau izango nuenik. Orainsu arte ez dut jakin hainbeste itzulpen-lan egin zuenik ere.

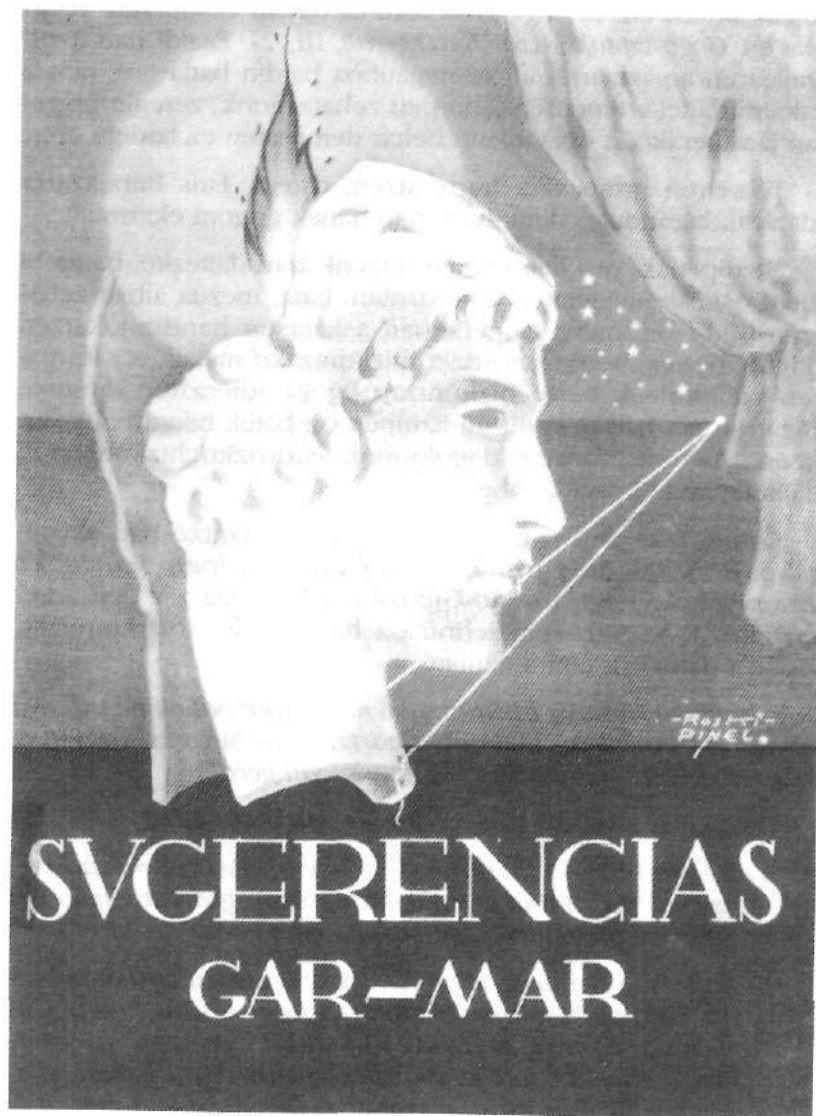
Ikusten denez, ez zuen astia alferrik galtzen. Eskolak eman eta ikasleon hezitzaile-lanaz arduratzeaz gainera lortzen zuen astia, antza, erleen antzera, jo eta ke, etenik gabe isilean jardunez zenbait liburu euskaratzeko erabiltzen zuen.

Nahi izanez gero mirariak ere egiten omen dira bizitzan. Halako zerbait gertatu zitzaion gure fraile langile sutsuari. Hurrengo orrietan berak itzuli eta argitaratu gabe geratutako liburu batzuen berri emango dizuet labur-labur.

ITZULPENEI BURUZKO JAKINGARRI BATZUK

Aita Emilianok itzulitako lanak jorratzen hasi aurretik, intergarritzat jo dut berak itzulitako esaldi bat abiapuntutzat hartu eta Lino Akesoloren itzulpenak aztertzerakoan Luis Baraiazarrek gogora ekartzen dizkigunak aipatuz hastea. Eta hori, horrela jokatzuz, errazago ulertuko dugulako Aita Emilianok burututako lana.

Jakin ere, bazekien, Aita Emilianok, itzulpen lanak zer eskatzen zuen, itxurosoa izateko. Gar-Mar idazlearen esaldi bat euskaraz eskaintzerakoan honako hau diosku: "*Izkuntza bate-tik bestera ezer itzuli nai duten ala-olako idazleak, iru oker batera adierazteko arrizkuan artzen dira: izkuntza bata ezta-*

kitela: bestea ere ez ongi; gaia bera ez dutela ezagutzen" (Gar-Mar'en *Gogo-izpiak-3-tzar igazkorrak*, III, 2). Esaldi hau itzulzailearen argazkiaren klitxe negatiboa baldin bada ere, nekez eskaini daiteke teoriaren laburpen zehatzagorik, zeregin horretan jarduterakoan nola jokatu behar den esaten ez badigu ere.

Teoriaren urratsetara hurreratzen, ostera, Luis Baraiazarra idazleak lagunduko digu, hurrengo hauek gogora ekarriz:

"Itzulpenak, oro har, era askotakoak izan daitezke, baina bi joera nagusi antzematen dira sarritan: bata, mezua albait zehatzen bildu ondoren, gainerakoan askatasun handiz jokatzen duena; bestea, berriz, jatorrizko hizkuntzako mezua eta formaren baliokideak beste hizkuntzan egoki adierazten dituenak. Bigarren era hau dela dirudi itzulpen on batek bilatu behar lukeena, betiere, formari dagokionez, jatorrizko hizkuntzaren kalkoetarantz irristatu gabe...

Eskura izan dudan liburu bat erabili dut lantxo hau idazterakoan: X. Mendigurenek idatzitako *Itzulpen Teoriazko Ezagupenak* (1983, Lazkao-Gipuzkoa). Itzultzea zer den adierazteko, E.A. Nida-ren definizioa hartzen du abiapuntutzat. Honela dator euskarara itzulita:

"Itzultzea sorburu bizkuntzako mezuaren baliokide natural ahalik eta hurbilena bizkuntza bartzaitlean birsortzean datza, lehenik adierazi mailan eta estiloarenean gero".

Definizioa azalduz, honela dio liburuaren egileak:

- a) *Mezua birsortu. Itzulpenaren lehen helburua mezua birsortzea da. Baina mezua birsortzeko, gramatikazko eta biztegitzko egokitzea sail handia egin behar da. (...)*
- b) *Baliokide baina ez identiko. Itzultzaileak identitatea baino baliokidetasuna lortzen gehiago saiatu behar du. Nolabait esateko, mezuaren birsorketa gehiago azpimar-katu behar du, eta ez du baina beste kezkatu behar adierazpen formari iraunarazteaz. (...)*

- c) *Baliokide naturala. Itzulpenik onenak ez du itzulpen kutsurik. Baina ez du kultur itzulpen izan behar, hizkuntza itzulpen batzik, gramatikazko eta estilistikazko astuntasun eta bitxikeriarik gabea. Baina ez du formazko leialtasunaren azpian erori behar, mezu edukiaren kaltetan.*
- d) *Baliokide hurbilena. Itzultzaile arduratsuak abalik eta baliokide natural hurbilenera joko du. (...)*
- e) *Adieraziaren lehenetsuna. Testu gebienetan (alderdi formal berezia duten banaka batzuk kenduta) adieraziri eman behar zaio lehenetsuna. Horrela, egitura formale-tik nabarmenki saihestea edo aldentzea zilegi ezezik oso beharrezko gerta daiteke sarritan.*
- f) *Estiloaren garrantzia. Adieraziarekin alderatuz gero estiloa bigarren mailakoa bada ere, garrantzitsua da. Bertsoa ez dago prosa bailitzan itzultzerik, ez eta esposiziozko testua kontakizuna balitz bezala ere."*

Ez dakigu Lino Akesolo teoria hauen jakitun izango zen ala ez; beharbada, bai; itzulpen ugari egin beharra izan zuen, eta ziur asko itzulpen-teoriaz ere ongi jantzirik izango zen. Dena dela, teorien atzaparretan edo, hobeki esan, morrontzan erori ez zena bistakoa da."(Luis Baraiazarra, *Lino Akesolo itzulpen lanetako maisua*. Karmel, 2002-I).

Nik ere Aita Emilianori buruz antzerako zerbait esanaz eman diezaioket hasiera hark egindako lan oparoa aztertzeari. Egia esan, oso gutxik genekien Aita Emilianok hainbeste lan egin zuenik, euskara hain baztertua zegoen garai hartan. Gutxiago, oraindik, zer-nolako gai ezberdinak jorratzen jardun izan zuen. Egia esan, benetan aipagarria da alor honetan burutu zuen lana, argitaratu gabe geratu zen arren.

Gaur egun, batetik, hainbeste baliabide (hiztegi orokorrak nahiz bereziak, zuzenketak egiteko ordenagailuek ematen duten erraztasuna, euskarak berak lortu duen maila...) esku artean izanik, eta, bestetik, itzulpen-alor honi buruz idazki eta li-

buru ugari argitaratuta eta ikasketak unibertsitatean jarriak ditugularik, zail egiten zaigu aurreko garaietan alor honetan jardun izan zuten pertsonen lan astuna osotasunean ulertzea.

Aita Emilianok, zeregin horretan jardun izandako beste hainbatek bezala, lanean jarraituko prozesua, egin egingean ere, nahikoa latza izan zen: a) itzulpena eskuz idatzi; b) makinaz garbira pasatu; c) makinaz idatzitako bertsioa orraztu; d) zuzendutako bertsioa ahalik eta arretarik handiena jarriz berriro makinaz idatzi; eta e) inprimategira bidali aurretik berriro aztertu. Hala ere, halako jardunean ez zen izaten bat ere ohikoa akatsik gabeko testua ateratzea; horregatik egin behar izaten ziren, berriro ere, arreta handiz, inprimategiko testuaren azken zuzenketak. Ordukoak bai gozatuko zutela gaur egun ordenagailuek eskaintzen diguten aukera paregabea eskara izatea!

Lan hori euskaraz burutzekorakoan, bestalde, hizkuntza alorreko zenbait eragozpen ere izaten zituzten: gramatika-kontuak argitu gabe izatea, hiztegi-alorra gutxi jorratuta (batez ere kontzeptu berriei aurre egiteko) izatea, aurreko eredurik eza, eta, horrez gainera, gaiak norberaren kontura aztertu eta sakondu beharra...

Hori horrela, norbaitek nola prestatu zuen Aita Emilianok bere burua lan horretan hain egokiro jarduteko galde dezake. Erantzuna, nire ustetan, nahikoa erraza dugu. Garai hartan latina eta grekoa ikasi beharra izaten zuten apaiz izan behar zutenek. Ikaste horretan gramatikak jorratzeaz gainera, latin eta grekoko klasikoen lanak itzultzen ziren. Itzuli ere, gainera, ezaugarri estilistikoak eta aztertuz. Latina hitz egiteko eta grekoa zertxobait gutxiago ikasten ziren arren, batez ere testuak ongi itzultzeko gaitasuna lortzea izaten zen helburu nagusia. Gogora ekarri Probintziako kapituluetak aktak ere latinez idazten zirela!

Aurreko horri Aita Emiliano bere bizitza osoan hizkuntza horien irakasle izan zela gehitzen badiogu, ez zaigu bat ere zail egingo itzulpen-alor horretan erakutsi zuen gaitasun eder

hori ulertzea. Bestalde, frantsesa ere bazekien, heriotza gutun bat frantses idazten ari zela etorri zitzaion eta.

Horrez gainera, Karmeldar Ordenako nahiz Ordenatik kanpoko zenbait euskal maisurekin ere izan zituen harremanak. Besteak beste, Aita Gabirel Jauregi, Lino Akesolo, Orixe idazleekin. Markinan, bestalde, lagunkide hizlari paregabeak izateaz aparte, liburutegi ederra zuen eskura, bere euskara sakontzeko nahiz sortzen zitzaizkion zalantzak argitzeko. Koaderno batean aditz-eskemak eta zituen idatzita erraz kontsultatzeko eran.

Horrela, Aita Lino Akesolok ez zuen euskarari dagokionez inolako eragozpenik aurkitu lanak argitaratzeko irizpidea ofiziala ematerakoan. Lanak aztertu eta nagusientzat sinatu zuen idazkian lau lan ageri dira: "*Eresi-ikasbidea, Euskal-ereslari bikaiñak, Gogo-izpiak* (Gar-mar) *eta Andre Mari Gaztediaren eskuetan* (II eta III zatia). Gaiei zegokienean, indulgentziei buruz, esaterako, ohar batzuk egin bazituen ere, ezertxo ere ez euskarari buruz.

Aita Emilianok berak ematen digu Orixe idazlearekin izandako harremanen berri Gar-Mar josulagunaren *Gogo-izpiak* (Sugerencias) liburuari egindako sarreran. Sarrera hori interesgarria dela uste dut, bertan itzulpenek izan ohi dituzten zailtasunak ere planteatzen direlako. Itzulpenaren estratako neurri estuetatik kanpo erabiltzen duen euskara-motaz jabetzeko ere baliagarri gertatuko zaigu. Honela dio:

GAR-MAR Aita Josulagunaren SUGERENCIAS liburu eder ta zorrotza oso ezaguna da munduan zear, erderaz sei aldiz argitartua ta atzerritako izkera nagusi geienetara itzulia izan bai-da.

Eztegu, beraz, liburu onen balioa aupatu bearrik. Berez aupatua agiri baida. Guri beintzat, argi aitortuko degu, lendabizikoz irakurri genduenetik, gogoko txit egin zitzaigun eta, inoiz argitara emateko ametsik gabe izan arren, pitinka-pitinka, euskal-erreztasuna landu bidez,

euskerara itzultzen leiatuak gera ta lan ortan urtealdi bateko amakatzxo ordu emanak. Bein baño geiagotan, zinez, tinko gelditu ta arnasartu bearra izan degu. Sailllean saillean topatzen bai-gendun, jota jo ere, puzkatu ezitneko aitz gogorren bat. Baña, ekin ta ekin, eztiogu mailuari atsedetik eman, koxkarik zakarrenak menderatu arte. Ta eztegu esango arloa oro bear bestean, noski, sakondu ta gogoxo biurtu degunik, guk al bestean, azal-gañetik ba'da ere, berdindu bat eman diogula baizik...

Alaz ere, euskera-gaia ain maingu eztirala deritzaizkigun ainbatek -beste batzuen artean Orixan zanak berak- eman diguten iritziz, lotsarikabe argitaratzekoa añakoa ba-dala-edo siñesterazi digute.

(...) SUGERENCIAS liburuak bi atal ditu zein baño zein eder, mardul, zorrotz eta sakonagoak. Bigarrenaren gatak, batez ere, sakonak baño sakonagoak deritzaizkigu euskal-trakurle geienentzat. Lana osoan eginda daukagun arren, oraingoazko gure asmoa, bigarrrena urrerengorako utzita, lenbizikoa bakarrik argitaratzea zen. Egilleak, ordea, biak batean argitaratzekotan ezik, etzula baitmenik ematen entzuna eta irakurria geunkan. Zer egin? Apal apal beragana jo, gure asmoak zeintzuk ziran argi eta garbi aitzen emanik... Aran erantzuna: bere aldetik etzizula ezetarako ergozpenik jartzen, guk nahi bezela, Lenbiziko atala, Bigarrenetik bananduta argitaraldu al izateko... Oso atsegingarri zitzaiola bere liburu bat, Loyola ta Xabier'ekin orren sentidasun aundia dun euskal-izkera aberats eta miragarria itzulita ikustea ta abar... Beraz, orain arte beste inñori eman ezttion eskubidea damaigu guri euskaldunoi.

(...) Liburuaren SUGERENCIAS izenak berak naiko lan eman digu, erderazko itz orren barne-mutiña edo esan-naia osoro adieraziko lukean euskarazko beste bat billaketan. Ainbat erabilili ere egin ditugu eskuartean:

BURUTAPENAK? TXINPARTAK? BARNE-IZPIAK? GOGO-IZPIAK?... Denai topatzen genien, alaere, baña edo kokaen bat. Azkenez, zuzen edo oker, erderazkoa bera lenbiziko titulutzat uztea erabaki degu, GOGO-IZPIAK ezarririk bigarren izenpuru edo aideragarritzat.

Gorago esan dugun bezala, edozein libururen itzulpena egiteko erabakia hartzen duenean, itzultzaileak hainbat gauza izan behar ditu gogoan: liburu horrek benetako baliorik duen, itzulpena egiteko egilearen eskubideak eskuratu beharra, liburu horretako zenbait atalek, bereziki liburuaren muina aditzera ematen duen izenburuak itzultzeko orduan izango dituen zailtasunak...

Guzti horri, jakina, itzultzaileak bere hizkuntzaren arloan izan ditzakeen eragopenak gehitu behar zaizkio. Gure kasuan, esaterako, euskara idatzirako arau finkorik, aditzaren forma estandarrik, hiztegi arauturik edota zenbait kontzeptu aditzera emateko hitz modernorik ez izatea. Hori horrela, gerra garaian eta ostean euskaraz horrelako gai sakonak plazaratzen jardun zuten gure idazleek, akatsak akats, izugarrizko merezimendua izan zutela aitortu beharra dugu. Hainbat kasutan, gainera, etsipenik ugari sortu zien hainbeste ordutako lana burutu eta liburuak argitaratzeko biderik ez zegoela ikusteak!

Aita Emilianoren kasuan, bat-batean etorri zitzaion heriotzak beraren hainbat lan zokoan, hauts artean baztertuta geratzea ekarri zuen. Geroago, jakina, hizkuntzari zegokionez idazkera eta abar aldatzean eta erlijio-alorrean Kontzilioaren ostean zenbait erlijio-gaik bide berriak hartzean, ahalegin handiz eginiko lan horiek, ez aurrera ez atzera, argitaratu gabe geratu dira.

ITZULPENETAN AGERI DEN EUSKARA MOTA

Aita Emilianoren euskara jatorriz Leniz haraneko bizkaiera bazen ere, bere idazlanak eta itzulpenak, handi-handika aztertuta, gipuzkeraz idatzita daudela esan dezakegu. Edo, hobeto

esanda, euskara zabal batean idatzita ageri direla, beraietan gipuzkeratik kanpoko zenbait termino (*oro, txit, orobat, at...*) ere ageri zaigu eta. Era berean, noizbehinka hor tartekatzen zaizkio etxeko euskararen aztarna batzuk, hala nola, "*topo egin*" esaera zabalaren ordezt "*tril egin*" edota "*ibes egin*" esaeraren ordezt "*banka egin*" erabiltzen duenean.

Bizitzako azken itzulpenetan, gerra aurreko testuetan ageri den euskara baino ulergarriagoa eta, ondoriozt, herritarrengandik hurbilagokoa erabiltzen du. Bere sen didaktikoak irakurleengana hurbiltzeko ahaleginak egitera bultzatzen du. Hori horrela, ortografia eta ukitu txiki batzuk eginez gero, gaur egun jendaurrean jartzeko moduko testuak eskaintzen dizkigu lanik mardulenetan.

Guzti hori kontuan izanik, ni beraren itzulpenaren ezaugarri nagusienak hurrengo hauek izan zirela esatera ausartuko nintzateke:

1. Itzulpen ulergarriak eta atseginak egiten saiatu zen, euskal senez beteriko esaerak nahiz estilo literariozt jantzita-koak eskainiz.
2. Hitzet hitzeko itzulpena baino gehiago, jatorrikoaren esangura ahalik eta ondoen aditzera ematen ahalegindu zen, sarritan bere testua bera jatorrikoa baino biribilagoa ageri zaigula.
3. Latinezko itzulpenak egiterakoan hainbat aldiz irakurria zuen Julio Zesar erromatarraren "*veni, vidi, vinci*" esaera ospetsuan oinarrituta edo, egiten dituen itzulpenak bizibiziak dira eta euskarari aparteko indarra ematen diotenak. Hori, batez bere, hausnarketarako pentsamenduzko testuetan (Gar-Mar-enetan) ageri zaigu.

Erabiltzen duen euskara kontuan izanik, bestalde, ez dirudi lan guztiak garai berekoak izan zirenik. Horrela, esaterako, Jon Gurutzekoaren idazlanen itzulpenak eta "*mi enciclopedia*" erdarazko izenburua duen karpetan bildutako zientzia alorreko

gaiak zaharragoak, gerra aurrekoak nahiz oste-osteokoak izan daitezke. Hala ere, gehienak hirurogeiko hamarkada ingurukoak direla esan daiteke, urte horietan argitaratuak edota argitaratzeko prestatuak izan ziren eta. Zientzia gaietan erabiltzen duen euskarak Gabirel Jauregik erabilitakoaren antz handia du. Batetik, euskara erraza eta, bestetik, hiztegiari dagokionez neologismo ugarien erabilera. Esan den bezala, hirurogeigarren hamarkadan inprimatzeko prest zituen liburuetan askoz ere euskara modernoago erabiltzen du.

Lan guzti horietan ildo nagusi bat ageri da. Hau da, asmo didaktikoz idatziak izatea. Irakasle izanik, ardura handiz jokatu zuen mezua ahalik eta argien eta txukunen hartzailearen eskutara helarazteko. Guzti hori horrela, gaur egun ere, mereziko luke bere idazki batzuk argitaratzeak, erabiltzen duen euskararen jarotasuna eta gaien erakargarritasuna kontuan izanda.

Itzulpen sorta horretako lanak, bestalde, ez dira guztiak arlo berekoak. Esan den bezala, Aita Emilianoren asmo nagusia gai erlijiosoak jorratzea izan zen arren, baditu bestelako itzulpenak ere. Hurrengo lerroetan, labur-labur bada ere, lan horien berri zehatzagoak eskaintzen dizkizuet.

ITZULPENEN SAILKAPENA ETA BERRIAK

Hiru alorretan sailkatuko ditut argitaratu gabe utzi zizkigun lanak, gehienak erlijioarekin lotura badute ere. Honela, hobeki ezagutzeko bideak izango ditugu:

1. Gai erabat erlijiosoak:

Zer esanik ez Aita Emilianoren asmo nagusia, inguruko hizkuntzetan parra-parra argitaratzen ari ziren libururik interesgarrienak euskaratzea izan zen, euskaldunei harako libururik ederrenak euskaraz gozatzeko aukera eskaintzeko. Bide batez,

jakina, euskarak agerian inolako lekuri ez zuen garai haietan, euskaldunak alfabetatzera eta gure hizkuntza maitatzera bultzatzeko asmoa ere bai. Horrek, alabaina, gaiak eta ongi aukeztatzea eta norberaren denbora eta gaitasuna neurtzea eskatzen zuen.

Arlo honetan hiru itzulpen jartzen ditut, bakoitzaren aurkezpena, itzulpen bakoitzak duen garrantziaren arabera eginez.

a) Joan Gurutzekoaren "*Kantu Espirituala*"

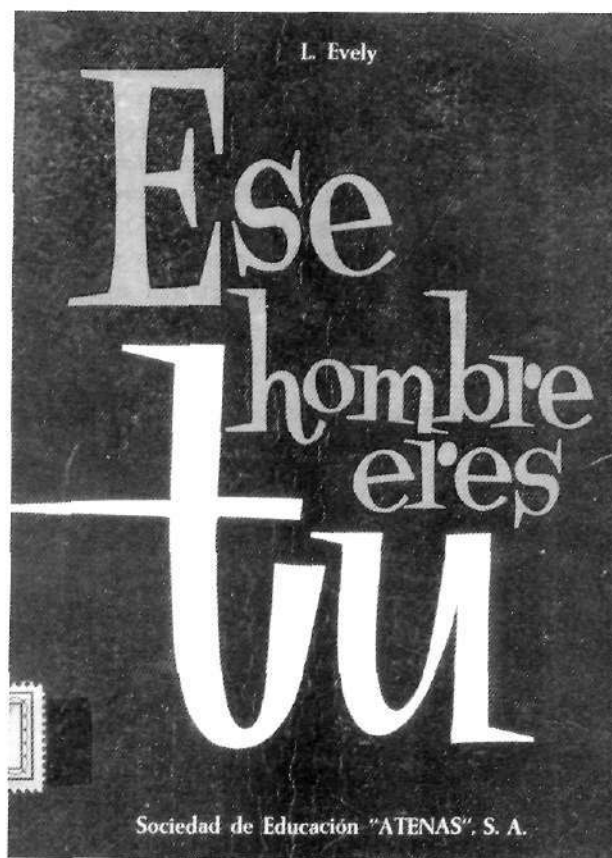
Liburu hau (oso-osorik izan ez arren) orain dela urte gutxi, 1992.urtean argitaratu zen Jon Gurutzekoaren urtemuga zela eta, Aita Arostegik euskal idazleak mistiko ospetsuaren lanen atal hautatuak euskaldunen esku jartzea erabaki zuenean (*JON GURUTZEKO - Idazlan hautatuak*; Ediciones "EL CARMEN", Gasteiz, 1992). Ortografiari eta zuzenketa txiki batzuk egin zizkion A. Emilianorekin hainbeste urtetan bizi izandako Aita Migel Marik.

Mendeurren hori (Inazio Loiolakoaren jaiotzako 5.a eta Jon Gurutzekoaren heriotzaren 4.a) zela eta *Karmel* sortak ale berezi bat argitaratu zuen 1990ean, Jon Gurutzekoaren "*Kantika espirituala*" olerki ospetsuaren lau itzulpen elkarren ondoan euskaraz irakurtzeko aukera eskainiz. Bertan, aurreko lerroetan aipatu dugun liburua inprimategian zela eta ez zen jaso Aita Emilianok eginiko itzulpena. Berak itzulpenari "*Gogo-Abestiak*" jarri zion izenburua.

Dena dela kontuan izan behar da, ez dela berdín, beste zenbaitek egin zuten bezala, olerki ospetsu hori testuarekin inolako loturarik ez duela itzultzea edota gero testuan atalka-atalka azaltzen joateko itzuli beharra. Azken kasu honek testuarekin lotura estuagoa duela egitea, eta, ondorioz, muga estuagotan ibiltzea eskatzen du. Horrek, hainbatetan, baldintzatu zuen Aita Emilianoren itzulpena, zenbait joko estilistiko alborra utzi beharra sortuz. Hori horrela, kasuren batzutan euskarako bertsoak gaztelaniazkoak baino luzeagoak dira, gaztelaniaz

Jon Gurutzekoak hain trinko adierazitakoek euskaraz janzterakoan horrela jokatu beharra eskatzen zutelako.

b) Luis Evely abataren "Gizon ori zeu zera"

Liburu honen jatorrizko izena *C'est toi cet homme* da. Belgikan argitaratu zen lehen aldiz 1956an. J. Congar-ek egin

zior sarrera eta arrakasta handia lortu zuen. Gaztelaniaz 1965erako 3. argitalpen egin ziren.

Liburu hau itzuli eta argitaratzeko prestatzea, beraren irakurketa oso atsegina gertatu zitzaiolako egin zuen, nombait. Liburu oso egokia iruditu zitzaion, antza, hainbat gai erlijioso biltzen zituelako. Gaiak aztertzeko era ere gogoko izan zuen, ardura handiz eta txukun itzultzen ahalegindu zen eta. Honako hauek ziren bertako gai nagusiak: *Jainkoa ixilik al dago?*; *Jainkoaren itza itz bizia da*; *Zoriontsuak txiroak*; *Jainkoa maitasuna da*; *Parkamena*; *Espiritu Santua*; *Erritarren santutasuna*. [Gaztelaniazko argitalpenak (*Ese hombre eres tu*; Ed. sociedad de Educación "TENAS", S.A., Madrid.1965) 206 orrialde ditu]. Liburu honetako testu zati bat eranskin gisa eskaintzen zaizue. Horrela nolako euskara ulerterraza erabiltzen duen ikusteko aukera izango duzue.

B A R N E A N E Z K U T A T Z E N D E G U N

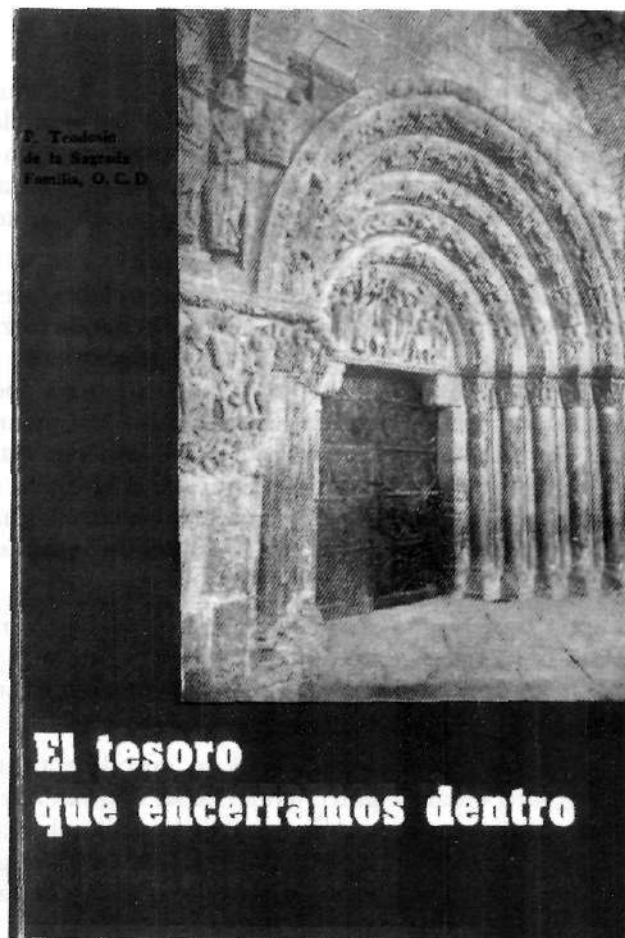
B A L I O A

Sendi Deunaren A. Teodosio'k erderaz egiña, ta

Barandiaran'dar A. Emiliano'k euskara itzulua.

c) Aita Teodosioren *"Barnean ezkutatzan degun baliola"*

Hau da gai erlijiosoan artean laburrena. Aita Teodosio de la Sagrada Familia karmeldarrak *"El tesoro que encerramos dentro"* izena zuela argitaratutako liburuxkaren itzulpena dugu

(Ediciones el CARMEN, Vitoria, 1966, 62 pag.). Hain zuzen ere, barne bizitza aberasteko asmoz karmeldarren nahiz bestelako otoizlariantzat egindako eskuliburua da. Karmeldarren espirituari estu-estu lotua. Lan honen itzulpenean ere trebetasuna agertzen du Aita Emiliano.

2. Gogoetazko gaiak

Alor honetan Gar-Mar jesuitaren "*SUGERENCIAS*" euskaraz *GOGO-IZPIAK* sartzen dut. Liburu honek bi zati ditu; lehena, heriotzak jo zuenean guztiz burututa, eta argitaratzeko beharrezko baimen guztiak eskura zituela inprimategira bidaltzeko prest zeukana. Liburu horri egin zion gorago transkribatu dugun sarrera mamitsua.

Zirrara handia sortu zion, seguruena, gaztelaniaz sei aldiz argitaratutako liburu horrek Aita Emiliano, harako itzulpen-lan handia bere gain hartzeko. Itzuli ere, gogotsu eta ardura handiz egin zuen. Euskara oso zaindua, bizi-bizia, benetan erakargarria darabil liburu honen itzulpenean. Oraingoan, hain gogoko zituen esamolde laburren mundutik jasotako estilo zorrotza erakusten du. Zenbait atalek berarentzat apropos eginak ziruditen. Egilearen mezua oso-osoan errespetatzen ahalegintzen den arren, izugarritzko indarra ematen die esaldiei euskaratzerakoan.

Aurkezpen honen amaieran eskaintzen dizuedan eranskinean zenbait adibide gozatzei aukera duzue, zer-nolako euskarara erabiltzen zuen ikusteko. Berak zuen itzultzeko jokamoldeaz jabetzeko ere baliagarri izango dituzuela uste dut.

Itzulpen alorretan, hizkuntza txukun erabili eta jatorriko esangura egokiro emanez gero, gainerakoei dagokienez irizpide ezberdinak ditugunez, hau da "zenbat buru hainbat aburu", zuek zeuek ikusi ahal izango duzue eta gozatu hain gogoko izaten zituen hainbat eta hainbat esaera zorrotz eta sakonen euskarako bertsioa.

3. Zientzia-gaiak:

Bere lanak biltzen dituzten artxiboko karpeten artean “*mi enciclopedia*” izena duen karpeta batean hainbat zientzia gai ageri zaizkigu euskaratuta. Gabirel aramaiotarraren bidetik jotatuz itzuliak izan zirela ematen du. Esan bezala, batetik, euskara erraza edo ulerkorra darabil eta, bestetik, hitz modernoek kasuan, ezinbestekoak gertatzen zitzaizkion neologismoak. Lan interesgarria benetan, euskara bizi-bizia eta aberatsa darabilelako. Ortografiari eta aditzari ukitu txiki batzuk egin eta neologismoak baztertuz gero gaur egun ere erabiltzeko eran idatziak ditugu bertako gaiak.

Liburuxka horretan hamalau gai ageri zaizkigu: *edeski aurreko tresnak* (8 or.), *aize-indarra* (7 or.), *sua* (5 or.), *gurpila* (12 or.), *erlojua* (5 or.), *idazkera* (8 or.) *argiztia* (5 or.), *egurats-indarra* (3 or.), *lurrun-aroa* (7 or.), *argazkitik zinemara* (7 or.), *indar iturri berri bat* (7 or.), *soñuen mundua* (6 or.) *estanda eraingia* (11 or.), *urrutidazkiña* eta *urrutizkiña* (7 or.). Gai guztien ondoren hiztegi txiki bat eskaintzen du, albon hitz ezezagunen gaztelaniazko ordezkoa jarritz.

Izenburuetan ageri diren zenbait hitz (*urrutidazkina* <telegrafa>, *urrutizkina* <telefonoa>, *edestia* <historia>, *argizkia* <optika>,...) baztertuak izan dira, baina beste batzuk bidea egin dute eta gaur egun ere erabiltzen dira: *baize-indarra*, *egurats-indarra*, *eztanda*, *argazki*, *erloju*, *zinema*...

Itzulpen-lan horiek argitaletxe edo ikastetxeren batek eskatuta itzuli zituen, nonbait, era oso didaktikoan prestatuta dau-de-eta. Horrela, gai bati buruzko azalpenak itzuli ondoren orri ezberdinetan banatutako irudien azalpenak ere ageri dira. Gai bakoitzaren amaieran, oster, neologismoen esanahia aditzera emateko hiztegi txiki bat jartzen du, hitzen gaztelaniazko ordezkioak aditzera emanez.

Gaur egun bestelako irtenbidea hartu dugu; hau da, besterik gabe lekua egin diegu inguruko hizkuntzetan aho batez onartzen diren hitz maileguei: *historia*, *arku*, *tribu*, *natura*,

monumentu, piramide, plano, zentro, metro, neolitiko, angelu... A. Emilianok itzulpenak egin zituenean, ordea, zabarkeriatzat jotzen zen hori.

AZKEN HITZAK

Lerro hauetan Aita Emilianok, sarritan inoren laguntzarik gabe, baliabide eskasak zituela, liburuak euskaratzea hain zaila zen aldi haietan eginiko itzulpen-lanaren berriak eskaintzen ahalegindu naiz. Lerro hauetan bildutakoa zuek gogoko izatea itxaroten dut. Nire aldetik, pozik nauzue aspaldiko zorrak kitatu ditudalako, hau baino gehiago zor baitiot euskal munduko lehen urratsetan lagundu zidanari.

*Patxi Uribarren Leturiaga
Aramaloarra*

ERANSKINAK

1. Luis Evelyn abataren "Gizon ori zeu zera" liburuko lagina

Jesus'ek dena jakin nahi izaten zun: landa-zear topatzen zun edozer zitzaion atsegingarri. Nolatan maitte zun Izadia! Zein miragarriak zitzaizkion zuaitzak, aran zabalak, ebakitzeko eldu-elduak zeuden gari-saillak, eta guk askotan uzkeritzat dauzkagun beste ainbat eta ainbat eixe-ingurutako gauzatxo. Estalpe baten jaio zan, mendi gain baten il, eta ortu eder baten eman nai izan zun gaurik illunena, samingariena.

Jesús sentía curiosidad por todo, se entusiasmaba con cualquier cosa del campo. ¿Cómo amaba la Naturaleza! Con qué complacencia contemplaba los árboles, los valles, los trigos "que ya estaban amarillos para la siega", todas las cosas familiares que nosotros muchas veces no sabemos apreciar. Nació en un pesebre, murió sobre montaña y fue en un huerto donde quiso vivir su noche más dolorosamente humana.

*Ebanjello guztia dago mendi-
zezarretako aize eder garbiz eta bi-
de-nabarretako ibiltaldiz bete. Ta
nola zekian egualdiari antza
ematen, erritarren esaera zarrak,
muño-gaiñetako loretxoen ederta-
suna, txoritxo ta egalarrien oitu-
rak!... Gizonen asper-jardun eten-
gabeak entzun bear izan ondo-
ren, bake pitin bat nai zunean,
aien edotarako kezkaz, illeta-so-
ñuz, eskabide narrasez, bere erri-
tarren buru eta biotz-gogorkeriz
nekatua sentitzen zanean, itxas-
ontzitxo bat artu eta bere lagun
zimtzo banaka batzuekin uretan
barna joaten zan, ango ozkirri
gozoz birikak aizeberritzera.
Egun artan Jesus bere etxetik irten
eta itxas-ertzean exerri zan.
(Jainkoa maitasuna da, 83. or.)*

Todo el Evangelio está lleno de aire libre y de correría por los caminos. ¿Y cómo conocía los signos del tiempo y los dichos de los hombres del campo, la belleza de las florecillas y las costumbres de los pájaros del cielo! Cuando, después de soportar a los hombres y sus querellas mediocres, sus quejas, sus peticiones sórdidas, su obstinada incompreensión, la dureza de su corazón, buscaba un poco de paz, se iba a una barca un el puñado de corazones files a respirar la frescura del viento sobre las aguas. "Aquel día salió Jesús de casa y se sentó junto al mar" (Mat.,13,1).

2. Gar-Mar-en GOGO-IZPIAK (SUGERENCIAS) liburutik hartutako atalak:

"Mundu ontan bizitzea ezta ume-eskoletan ikasten: au dala-ta gizon asko umekondo dira bizitzaldi guztian". / La escuela de la experiencia no puede ser de párvulos, y algunos hombres son párvulos toda la vida. (3.1.2)

Gizonen ustez txiki izatea onuragarri da askotan: bultziak elkar jotzen dutenean arakakusoak eztira iltze / Muchas veces tiene sus ventajas el ser uno pequeño a los ojos de los hombres: en el choque de trenes no mueren las pulgas. (3.1.3)

Zekenak, daukan urre gorria oro urrezko kaiola bai egiteko ematen du, ta gero bertantxe sartua bizi da, ximiño baten antzera / El avaro se gasta todo su oro en hacerse una jaula de oro, y luego se está allí como un mico. (3.II.1)

Azazkalak atzamarka ongi dakite, baña arantza-ikututxo bat ere ezin dute beraiek ontzat eraman: gizon asko ditugu aien antzeko / Las uñas arañan y no sufren la menor espinita: se parecen algo a muchos hombres. (3.II.3)

Azken egunean, emen txoro izanak, sor ta lor arrituko dira, arritu gero! Zentzudun ziruditenak ikusirik / En el día del Juicio Universal los ex locos se admirarán mucho, pero mucho, de los otros hombres. (3.V.1)

Gaurko gure oñaze-min getenak atzokoetatik edo biarkoetatik sortuak dira: gaurko eguna, izan ere, atzokoaren eta biarkoaren erdian bai-dago, bi etsaien erdian bezelax / La mayor parte de nuestros sufrimientos de hoy provienen del pasado y del porvenir: el hoy está ente el ayer y el mañana como entre dos fuegos. (3.V.2)

Abereak eztute parre egiten. Ta obe da, izan ere: gizona bai-da ludian parregarrien oi dana, ta abereak parrezka ba'lekite, onezkero parreak itota zeuden diranak oro / Los animales son muy serios. No deja de ser esto una providencia; pues el único objeto de risa es el hombre, y si los animales pudieran reírse, para estas fechas todos se habrían muerto de risa. (3.IX.1)

Txorotegi ta espetxeetatik-at dabilzen txoro ta lapurrak askoz gehiago dira, gaurko egunetan, batez ere, toki oietan daudenak baño. Gizadiaren gaitza eztator ortik, ordea, burugabe ta ez-jakiñak askoz gehiago izatetik baño / Hay más locos y más criminales fuera que dentro de los manicomios y presidios, principalmente ahora: pero el mal del mundo no proviene de eso, sino de que todavía es mayor el número de tontos. (3.IX.2)

Askok burua galdu izan dute, biotzaz jokatu zutelako. Beste askok, berriz, egiak argiegi esan oi zituztelako Muchos perdieron la cabeza por haber jugado con el corazón; y muchos también perdieron por haber sido demasiado sinceros. (4.V.2)

Begiak ikusi ta itz dagite. Belarriak entzun baño ez, bazter xulo batetik kukuka legokenaren antzera. Belarriak ez dute gogo barneko-rik ezer azaltzen. Begiak, ordea, gogo-azalpiderik argitsuenak dituzu / Los ojos ven y hablan: el oído solamente oye, como quien atisba desde un escondrijo. El oído no dice nada el alma; en cambio, los ojos son la expresión más clara del alma. (4.X.1)

Erabiltzen dituen zenbait gai: *izpillua, urregorria, ezkerreko eskua...*

Izpillua

Orra or begiraturik geien artzen dun santu-irudia.(5.I)

Leio-zale diran kaxkariñak gau ta egun zabalik daukaten leioa.(5.I)

Eskekorik geien urreratu oi zaizkion atea.(5.I)

Urteetan aurrera dijoazten asko ta askoen lagunik zintzoena.(5.I)

Bakarrizketak alkarrizketa biurtzen dituan tresnatxo miragarria.(5.I)

Izpillua, hainbeste galdeketa, ustekabe, begiratu, ekinaldi ta arropuzkeri ixil-ixilik entzun eta ikusi oi dituan lagun au, batzuetan txurikeria bezain eztitsua da; ta beste batzuetan egia bezain garratza. (5.II.1)

Auxe bai dala, esan genezake, egiak oro plisti-plasta arpegira bota oi dituana. (5.II.2)

Zer dala-ta izpilluari hainbeste begiratu? Jakiña! Bein ere ez tiralako ongi ikusten! Geitu gizonaren jakintza ta bere burua eza gutzen duan naurrian iges egingo du izpilluan agiri dan bere antz-iruditik" (5.V.1)

Urregorria

Urregorria metal guztien erregea omen da. Baita metalezko biotz guztiena ere. (6.I.1)

Askorentzat urregorria ezta eder, diztiratsua dalako, diztiratsu egiten gaitualako baño. (6-II-3)

Urregorriaz egin oi diranatariko bat... urreztatu oi da. Bizitza urreztatu, sendagiak urreztatu, ametsak urrezatu, esan oi da. (6.III.1)

Nork eztitu noizipein amets-eder urreztatuak amestu?(6.III.1)

Eta ez al da egi-egia, gizon geienen amets bakarra... urregorria bera dala? (6.III.1)

Urrezko giltzak ate guztiak iriki oi dituzte. Ixilpeko ta gogapeko ate doneak ere errez zabaltzen dituzte orretarako giltzak.(6.VI.1)

Ezkerreko eskua

Ezkerreko eskua da gaur munduan agintzen duana!...(7.I.1)

Eskuia ona da bedinkatzeko. Baña ezkerra ere bearrezkoa zai-gu bedinkatuegi ez izateko. (7.II)

Eskuiaz irabazten oi da bizi al izateko. Baña ezkerra ere bear da, bizitza eraman al izateko. Ezkerraz ez omen du inork bere burua iltzen. (7.II)

Abere guztiei eman die Jainkoak beren burua zaindu al izateko gorputz atalen bat. Gizonari eman diona ezker-eskua. (7.IV)

Ezker-eskua erabiltzea auxe da, batez ere: zeure eginbear eta arazo guztiak, alik laisterren eta zuzenen aurrera eramateko egokitasunik ez galtzea. (7)

3. Zientzia-gaiak: Edesti aurreko tresnak

"Gizona lenbizikotan miragarritzko mundu baten galduta aurkitzen zan.

Ludian agertu ziran lenbiziko gizonei mundua oro miragarri eta bildugarri zitzaien. Arkaitz artean eta aitzulo

barnetan gordeta, ikaraz entzun oi zituzten trumoiien durundua, ur-jausien zalaparta, pizti ta abereen orroa eta irrintzia. Oraindik ezertxo ere etzekiten; aientzat dena zen, alabearrez, izu eta ikaragarri. Alde guztietan topatzen zituzten arriskuak eta etsaiak: otza, beroa, legortea, ugoldeak eta eginberri edo-zan Ludiaren ikara dardaratsuak. Bê-aldeetan gerta oi ziran ugoldetatik igesi, mendi gainetan jartzen ba'zuten beren bizitegia, andik ere sarri anka egin beharra izan oi zuten, goragoko menditxuntxurrak inoiz sua ta garra botaka asten ziranean. Beste batzutan, oiñez zapaltzen zuten lurra bera dardara baten asten zitzaien, lur-ikarak zirala-ta.

Arriskuz inguratutako basati-bizikera ontan, alare, edateko ura naiz jan-belar edo sustraiak billatu bearra ta eizari ekin bearra nahi-ta-nai-ezkoa izan zitzaien, biziko ba'ziran. Onek esan nahi du, aurka egin bear ziela askotan, an-or-emenka topatzen zituzten ainbat abere, pizti ta mamutzar izugarriei: artz, katamotz eta antzerako beste asko ta askori. Ta bein baño geiagotan, bizitza bera galtzeko, edo beren lagunakandik aldendu-ta gelditzeko zori larrian aurkituko ziran, noski.

Alako burrukaldi gogor auetan, gizonak nola hainbeste eragozpen menderatu ta bizirik iraun al izan dun siñes-tea ere ezta gauza erreza. Garaille atera zan, ordea, bereberezko indarren jabe egiñik, auekaz baliatzen kementsu jokatu zulako. Ba-zeukan, eduki ere, gorputz-besoetan giarra, eskuetan trebetasuna, ta sentsumenetan almena: adimena zeukan, batez ere, ta auxe zan, ziñez, bere doai ta laguntzarik estimagarriena.

Ain urrutiko aro artan, gizona, al zitun guztiak egin bearrean aurkitu zan giartsu iraun al izateko, ta bere aurrerapiderik bereziarena, zitun indarrak bear bezain ongi erabiltzen ikastea izan zan. Bearrezkoen zitzaikion gauza ta tresnak, izadiak berak jartzen zizkion begi au-

rretan: arriak, bustiña, zuaitz-enborrak, aberdeen ezur ta larruak. Ta lenbizikotan, erabilli ere, aurkitu bezela erabiltzen zitun, ezertan aldatzeke.

Eunaka urteak igaroko ziran, gizonak bear zitun ainbat gauza ta tresna berri bere eskuz egiten edo bear zitunerako egokitu al izaten ikasi orduko.

Onela ikasi zun aberetako baten buru-ezur barnea urez bete ta bertatik edaten: zuaitz-adar bat edo artz baten mailail-ezurra izkillutzat erabiltzen.

Ingurutan zitunak etzioten oraindik bere adimenari ezer esaten. Ikusten zitun, esaterako, nola mendi-goietatik ibaika erotzen ziran ur aundiak, arriak eta abar bilin-bolaka amiltzen zituzten ibar lauetara. Etzitzaien, alare, aien indarraz baliatu al litekenik bururatzten. Ikusten zituzten, orobat, enbor sendoak ur azaletan igeri. Gertaera onek, ordea, etzion oraindik gizonari, ibai-errekak alde-alde igarotzeko erabilliak litezkenik aitzen ematen. Zelaletan ugari sortu oi ziran ainbatetariko belar-izpiak etzioten erakusten landa oietako lur eskukada batek bizi-tza sortzeko aña indar zeukanik. Alaz ere, ikusi, guzti auek ikusten zitun gizonak, baita, oartzeke bezela, bere buru-mutñetan ongi sartuak gorde ere. Baña, urteak eta gizaldiak igaroko ziran, ur gainetan ibilli zitekeela ikasi orduko: ur-jausi ta ibaien indarrez, atzearenak eta suarenaz ainbat gauzetarako baliatzen jakin orduko.

Liburu onexek azalduko digu gizona nola asi zan izadi-indar oiek bere onerako erabiltzen, gauza berriak poliki-poliki asmatzen, eta auen bitartez, munduan gero ta egokiago, gero ta jakitunago bizi al izaten. (...)

(irudien azalpenak)

Orrialdeak 5:

Gizona Ludian agertu zanean, uts-utsik eta bildurtu ikusten zun bere burua: otza ta gose-egarria sentitzen

zun: gebiago ezin ala ikaratzen zan, batez ere, artza ta mamutzarra lako pizti izugarriak aitzulo aurretan-edo topatzen zitunean.

Orrialdeak 6:

Izadi-indarrak oso miragarriak zitzaizkion lenbiziko gizonari. Aizeak, odeiak, ekaitzak eta mendietatiko ur-jauzte zaratatsuak, izugarriro ikaratu oi zituzten. Au zala-ta, aterpea ta gordelekua billatzen zuten menditar-teko arkaitzulo barnetan.

Orrialdeak 7:

Gordeleku inguru aietan topatzen zituzten baxararak, pottor, pipiño, sustrai ta abar ziran len-gizonaren janari. Edari, berriz, esku-konkan naiz abereen baten kaskutsean artzen zuten ur garbia.

Orrialdeak 8:

Alako baten, len-gizona, arkaitzuloetatik atera ta agi-rian bizitzen asten da. Txabolak egiten ditu bizitegitzat baso ta ibai ondoetan, eta bearrezkoen zaizkion tresnak asmatzen ditu: zuaitzak bota al izateko aizkora, suarrizko aiztoa ildako abereai larrua kentzeko ta abar. Geroztik, larru oiexek erabiliko ditu soiñekotzat. (...)

Iztegitxo

<i>Edesti</i>	<i>Historia</i>
<i>Ugolde</i>	<i>Aluvi6n</i>
<i>Tresna</i>	<i>Utensilio, aparato</i>
<i>Giar-indarra</i>	<i>Fuerza muscular</i>
<i>Orein</i>	<i>Ciervo</i>
<i>Azkon</i>	<i>Flecha</i>
<i>Arranbel</i>	<i>Arco</i>
<i>Landare-izpiak</i>	<i>Fibras vegetales</i>
<i>Etxadi</i>	<i>Tribu</i>

Izaan

Zutagaillu
Berun-ari
Oroigaillu
Meatoki/meategi
Txuntxur
Lor/ naar
Labanbide
Errestabide
Erdoki
Pikor-arri
Neurkin laukitu
Karramarro
Pottor
Pipiño
Ezki-abar
Astamakil
Arri-aro berri
Gudaldi
Ludi-erdoki
Erakar-indar
Lubeta
Marrusket
Eskairu
Eskuaira
Zoko
Dindon-aga
Berdengai

Naturaleza

Monumento
Plomada
Monumento
Mina
Pirámide
Rastra
Plano inclinado
Plano inclinado
Centro Esku-aga/burniaga.... Palanca
Graitto
Metro cuadrado
Grua
Tubérculo
Baya
Rama de tilo
Lanza
Período neolítico
Gerra, batalla
Centro de la tierra
Fuerza de atracción
Terraplen
Garlopa
Escuadra
Escuadra, regla
Angulo
Balancín
Contrapeso

4. Joan Gurutzekoaren “*Kantika Espirituala*”

KANTU ESPIRITUALA

*Animaren eta Ezkonkidearen
arteko kantak*

Emazteak

1. Nun zera baiña, ene Maitea, ezkutatu,
ni negar baten utzirik?
Basauntzan antzera ies joan zenitzaidan,
ni nere baitan zauriturik.
Atera nintzan Zuri oiuka,
baiña, bai zera! joana ziñan.

2. Zuek artzaiok, arditegi ta txabola zear
goi-muiñoraiño zoaztenok,
baldin andik inun ikusten badezute
nik nere baitan geien maite dedan Ura,
estu ta larri iltzear nagoela
jakin-erazi zaiozute.

3. Maitasun billa nerau naiz joango
mendirik-mendi, ibarrik-ibar.
Lorerik biltzen ez det jardungo,
ez naiz piztien bildur izango,
gaztelu eta mugetan zear
igaroko naiz aurrerago.

4. Zuok, oian zuaitzez beteok
ene Maitearen eskuz landatuok,
lore usaitsuz apaindutako
zelai-belardi orlegiok,
zuokandik igaro ote dan,
esaizazute, arren, esan.

Gizakiak

5. Milla goiesker erein ta ixuriz
ibar auetatik arin igaro zan
ta begiratuaz bakarrik
bere antzez denak utzi zituen
edertasunez jantzirik.

CANTICO ESPIRITUAL

*Canciones entre el alma
y el Esposo*

Esposa

1. ¿A dónde le escondiste,
Amado, y me dejaste con gemido?
Como el ciervo huíste,
habiéndome herido;
salí tras ti clamando, y eras ido.

2. Pastores los que fuerdes
allá por las majadas al otero,
sí por ventura vierdes
aquel que yo más quiero,
decidle que adolezco, peno y muero.

3. Buscando mis amores,
iré por esos montes y riberas,
ni cogeré las flores,
ni temeré las fieras,
y pasaré los fuertes y fronteras.

4. ¡Oh bosques y espesuras,
plantadas por la mano del Amado!
¡Oh prado de verduras,
de flores esmaltado,
decid si por vosotros ha pasado!

Las criaturas

5. Mil gracias derramando
pasó por estos sotos con presura,
y yéndolos mirando,
con sola su figura
vestidos los dejó de hermosura.

Emazteak

6. Ai! Nork ote ni sendatuko?
Eman zakidaz egitan bein ta betirako.
Aurrerantzean, arren, neri
mandataririk ez bidali
inortxok ere nai nuenik
adierazten ez bait-daki

7. An or emendik dabiltzanek
Zutaz jakin-erazten dizkidate
milla berri pozgarri:
Denak, alare, zauritu baizik ez nagite
utzirik ilda bezelaxe,
totel-motelka zer esan ere ez bait dakite.

8. Ai, ene bizitz! Nolatan iraun dezakezu?
Zeugan bizirik ez bait dezu
ta Maiteatzaz artzen dituzun berri sakonak
bailiran suzko maite-azkonak
iltzeko aña bait zaizkitzu?

9. Ene biotz au zauritu nai izan dezun ezkeru,
zergatik baiña sendatzeke utzi didazu?
Eta zergatik ostuta gero
bertan beera utzi nai izan dezu?
Bein lapurtua, zer dala-ta ez daramazu?

10. Itzal itzazu nere sumiñak
Zuk ezik inork itzal ezinik,
ta ikus bezate nere begiak zure arpegia,
Zerori zera-ta beren argia,
eta Zuretzat izan ezik
ez bait dagokit begiak zertan izaterik.

11. Ager ezazu zure izatea
ta eriotz bezait Zu orren eder ikustea:
kontura zaitte maitasun-miña
beti oi dala senda eziña
ikusit ezik Maiteñoaren arpegia
eta Beraren inidia.

Esposa

6. ¡Ay!, ¿quién podrá sanarme?
Acaba de entregarte ya de vero.
No quieras enviarme
de hoy más ya mensajero,
que no saben decirme lo que quiero.

7. Y todos cuantos vagan
de ti me van mil gracias refiriendo,
y todos más me llagan,
y déjame muriendo
un no sé qué que quedan balbuciendo.

8. Mas ¿cómo perseveras,
oh vida, no viviendo donde vives,
y haciendo porque mueras
las flechas que recibes
de lo que del Amado en ti concibes?

9. ¿Por qué, pues has llagado
a aqueste corazón, no le sanaste?
Y pues que lo has robado,
¿por qué así le dejaste,
y no tomas el robo que robaste?

10. Apaga mis enojos
pues que ninguno basta a deshacellos,
y véante mis ojos,
pues eres lumbre dellos,
y sólo para ti quiero tenellos.

11. Descubre tu presencia,
y máteme tu vista y hermosura;
mira que la dolencia
de amor, que no se cura
sino con la presencia y figura.

12. Ene iturritxo leiar ta garden!
Zure arpegi zillarrezko ortan
eratu aal bazenituke bat-batean
Aren begi txit pozgarriak,
nik nere erraien barreanean
tinko ditudan bezañnean!

13. Alde begiok, Maite, nigandikan,
egan bait noa!

Senarrak

Itzul, Uxo!
Odoletan dan basauntz gaixoa
muiño gaiñean ager baita,
zure egadaren aize biguiñak erazita
ta arnas pitin bat artu asmotan
goi ontaraiño etorrita.

Emazteak

14. Nere Maitea mendi jaikiak,
ibar bakarti tantaiz jantziak,
ugarte bikain miragarriak,
ibai-erreak soiñulariak,
aize maiteen txistua.

15. Egunsenti aldeko gau paketsua,
eresi oi dan ixiltasuna,
soiñu-gozo dan bakar-lekua,
maiteminduen arteko
apari alai goxua!

16. Arrapa, arren, aizeriak,
maastia lorez jantzia bait daukagu:
guk bitartean larrosa gorriz
xortatxo bat egingo degu,
eta ez bedi muiñoan iñor agertu.

12. ¡Oh cristalina fuente,
si en esos tus semblantes plateados
formases de repente
los ojos deseados
que tengo en mis entrañas dibujados!

13. ¡Apártalos, Amado,
que voy de vuelo!

Esposo

Vuélvete, paloma,
que el ciervo vulnerado
por el otero asoma
al aire de tu vuelo, y fresco toma.

Esposa

14. Mi Amado, las montañas,
los valles solitarios nemorosos,
las ínsulas extrañas,
los ríos sonorosos,
el silbo de los aires amorosos;

15. la noche sosegada
en par de los levantes de la aurora,
la música callada,
la soledad sonora,
la cena que recrea y enamora.

16. Cogednos las raposas,
que está ya florecida nuestra viña,
en tanto que de rosas
hacemos una piña,
y no parezca nadie en la montaña.

17. Geldi, ipar-aize legor ori!
Ator,ordea, i ego-aize,
maitasunaren oroigarri!
Nere baratza zearkatu zak ta arnas artu
ire usaiak zabal ditezen:
eta Maiteak izango dik
lorategia bazkaleku.

18. O Judea'ko neskatz liraiñak!
Loreak era larros-adarrak
usai goxoa zabaltzen duren bitartean,
egondu, arren, inguruetan:
baiña ez deitu gu ain pakean
gauden etxe-atadietan.

19. Ezkuta zaitez, ene Kutuntxo,
ta itzul mendietaruntz zure arpegia,
baiña ez esan, arren, ezertxo:
begira, ala ere, ain aparteko ugarteetan
dijoanaren lagundia.

Senarrak

20. Zuoi, txoriño egalarioi,
leoi, orein, basauntz jauzilarioi,
mendi, aran ta latsarteoi,
eurite, aize, su ta garroi,
lo-esnatzaille zeraten
gau beltzetako bildur izugarrioi.

21. Ereskin goxo alaiakgatik
eta itxas-lamiñen kantu eztiakgatik,
agindu auxe damaizuet:
Zuen zaratak ixiltzeko
eta arresira ez urbiltzeko,
emazteak lo egin dezan lasaiago.

22. Emaztea maite-maite duen
baratz lorian barneratu da,
ta antxe lo dogo poz-girotan,
lepoa biguinkiro ezarrita
Maiteñoaren besoetan.

17. Detente, cierzo muerto;
ven, austro, que recuerdas los amores,
aspira por mi huerto,
y corran sus olores,
y pacerá el Amado entre las flores.

18. ¡Oh ninfas de Judea,
en tanto que en las flores y rosales
el ámbar perfumea,
morá en los arrabales
y no queráis tocar nuestros umbrales!

19. Escóndete, Carillo,
y mira con tu haz a las montañas,
y no quieras decillo;
mas mira las compañías
de la que va por insulas extrañas.

Esposo

20. A las aves ligeras,
leones, ciervos, gamos saltadores,
montes, valles, riberas,
aguas, aires, ardores,
y miedos de la noche veladores:

21. Por las amenas liras
y canto de serenas os conjuro
que cesen vuestras iras,
y no toquéis al muro,
porque la Esposa duerma más seguro.

22. Entrádose ha la Esposa
en el ameno huerto deseado,
y a su sabor reposa,
el cuello reclinado
sobre los dulces brazos del Amado.

23. Sagar arbolaren azpian
neure ezkonkideztat artu zindudan,
eta bertantxen eskua eman nizunean,
zure ama galdu zan leku berean
sendatua gelditu ziñan.

Emazteak

24. Gure oea lorez jantzia,
leoien artzuloz inguratua,
janzkorri eder gaiñean zabal atondua,
pakez osoro eraikia
ta urregorizko milla eskutarmaz
ikusgarriro koroitua.

25. Zure oiñatzak lindo jarraiki
neskatx gazteak or datoz bidera,
txingar-ikutuz ardo zaarrari
usaiki-lurrun goxo ta ugari
erazten zaion antz-antzera.

26. Barren-barrengo ardantegian
Maiteagandik edan nuen:
ta inguru zear andik atera nintzanean,
leengorik ezer ez nekian,
ta neuzkan ardiak ere galdu nituen.

27. Antxe eman zidan bere bularretik,
ain goxo dan goi-jakintza antxe erakutsi,
antxe neu ere eskeiñi nintzaion
nintzan guztia berarentzat,
eta agindu nion
bere emazte izango ninduela.

28. Nere gogoa ditudanakin oso-osorik
Aren omenez zerbitzari:
ez det oin zaitzen artalderik,
gaurtik ez daukat beste lanik
maitatu ta maitatzea baizik.

23. Debajo del manzano,
allí conmigo fuiste desposada,
allí te dí la mano,
y fuiste reparada
donde tu madre fuera violada.

Esposa

24. Nuestro lecho florido,
de cuevas de leones enlazado,
en púrpura tendido
de paz edificado,
de mil escudos de oro coronado.

25. A zaga de tu huella
las jóvenes discurren el camino
al toque de centella, al adobado vino,
emisiones de bálsamo divino.

26. En la interior bodega
de mi Amado bebí, y cuando salía
por toda aquesta vega,
ya cosa no sabía,
y el ganado perdí que antes seguía.

27. Allí me dió su pecho,
allí me enseñó ciencia muy sabrosa,
y yo le di de hecho
a mí, sin dejar cosa;
allí le prometí de ser su esposa.

28. Mi alma se ha empleado
y todo mi caudal en su servicio;
ya no guardo ganado,
ni ya tengo otro oficio,
que ya sólo en amor es mi ejercicio.

29. Solas-tokitan gaurtik aurrera

ager ez banaiz oi nun antzera,
usteko dezute galdu naizela;
baiña ain osoro maitemindua bait nenbillen,
galduarena egin arren,
atera nintzan irabazten.

30. Goiz-ordu ozkirrietan bildutako
lili txuriz ta bitxi ederrez apainduak
txorta luzeak ditugu atonduko
Zuk maitasunez loretuak,
denak, ordea, nere ille baten
alkar josi ta estutuak.

31. Nere iduncan egan bezela zebillen
ille bigun bakar artan
gogoa jarri bait zenduen,
uraxe tinko nere iduncan begiratuta
lotua geldi ziñan bertan:
ta nere begi baten maiteminduta
zauritu ziñan zure baitan.

32. Zuk begiratzen ninduzunean
zure begien ederra nigan uzten zendun:
orra zergatik bir-maitatzen ninduzun;
ortik nere begiak merezitako mesedea,
Zugan diranak gurtutzea.

33. Ez ni itxusitzat erdeiñatu,
iñoiz beltxaran baninduzun ezagutu,
orain begira nazakezu
Zuk bein maiteki ninduzulako begiratu;
geroztik eder eta goieskerrez
bait ninduzun oro jantzi.

Senarrak

34. Uso txuria pake-abarra
mokoan duela kutxara itzuli da,
ta usapaltxoak, au zorionen zorional,
ibai ondoko zuaitzartean aurkitu du
bere lagun maitea.

29. Pues ya si en el ejido

de hoy más no fuere vista ni hallada,
diréis que me he perdido,
que andando enamorada
me hice perdidiza, y fui ganada.

30. De flores y esmeraldas,
en las frescas mañanas escogidas,
haremos guirnaldas
en tu amor florecidas
y en un cabello mío entretejidas.

31. En solo aquel cabello
que en mi cuello volar consideraste,
mirástele en mi cuello
y en él preso quedaste,
y en uno de mis ojos te llagaste.

32. Cuando tú me mirabas,
su gracia en mí tus ojos imprimían;
por eso me adamabas,
y en eso merecían
los míos adorar lo que en ti veían.

33. No quieras despreciarme,
que si color moreno en mí hallaste,
ya bien puedes mirarme,
después que me miraste,
que gracia y hermosura en mí dejaste.

Esposo

34. La blanca palomica
al arca con el ramo se ha tornado,
y ya la tortolica
al socio deseado
en las riberas verdes ha hallado.

35. Bakardadean bizi zan,
bakardadean jarri du kabia,
Maitea zaio bakarrik
bakardadean argi dagion zuzendaria,
Au ere antxe bakardadean bait zegoen
maitemin-zauriz gaixorik.

Emazteak

36. Goza dezagun, Maite,
goazen zure ederrean
alkar ikustera
ur ain garbia darion mendi ta muiñora:
sar gaitezen barrurago oianean.

37. Gero an goiko artzulo aietara
biok batean joango gera,
ta ain ezkutuan daudenez, antxe
sartuko gera barrenara,
alesagarren ardo goxoa txastatzera.

38. An azalduko zenidan
nere gogoak nai zuen ura,
ta antxe emango ere,
ene bizitza Zu bait zera!
beñola eman zenidan berbera.

39. Aizearen arnas betea,
urretxindor gozoaren kanta,
basoen eder berdingabea
gau ixillean nabaitzea,
erre arren miñik ez duen
su pozgarrian egotea.

40. Inortxo ere ez zeukan begira,
Aminadab ere urruti zan,
ingurukoak paketurik zeuden,
ta zaldizkoak ur goxo aien
ikus-mendean jetxi ziran.

35. En soledad vivía,
y en soledad ha puesto ya su nido,
y en soledad la guía
a solas su querido,
también en soledad de amor herido.

Esposa

36. Gocémonos, Amado,
y vámonos a ver en tu hermosura
al monte y al collado,
do mana el agua pura;
entremos más adentro en la espesura.

37. Y luego a las subidas
cavernas de la piedra nos iremos
que están bien escondidas,
y allí nos entraremos,
y el mosto de granadas gustaremos.

38. Allí me mostrarías
aquello que mi alma pretendía,
y luego me darías
allí tú, vida mía,
aquello que me diste el otro día.

39. El aspirar del aire,
el canto de la dulce filomena,
el soto y su donaire,
en la noche serena
con llama que consume y no da pena.

40. Que nadie lo miraba,
Aminadab tampoco parecía,
y el cerco sosegaba,
y la caballería
a vista de las aguas descendía.